

Malovaný záklopový strop v domě č.p. 110 v Pražské ulici ve Velvarech

V prvním patře nenápadného měšťanského domu, který těsně sousedí s Městským muzeem Velvary, se nachází velmi významná památka, které se dosud nedostalo patřičného zájmu ani publicity. Přesto je přístupná široké veřejnosti, neboť prozatím tvoří součást výstavních prostor, které má muzeum v pronájmu do konce roku 2011.

Trámový záklopový strop s malbami byl objeven náhodou v roce 1989, při opravách a adaptaci pronajatých místností pro výstavní účely muzea. Tehdejší rákosový omítaný strop byl poškozen zatékající vodou a bylo nutné jej opravit. Po objevení původního trámového stropu bylo rozhodnuto, že bude novodobý pokryv odstraněn, trámový strop zakonzervován a stane se součástí výstavních sálů se stálou expozicí muzea.

Již dřívější odborné komise konstatovaly, že původní malovaný strop má nespornou uměleckohistorickou hodnotu, přesto se doposud nikdo přesněji nezabýval určením maleb, jejich ikonografií ani přesnějším určením či zařazením.

Trámové stropy byly od středověku výraznou součástí stavby a spoluvytvářely interiér domu. Plochu stropu tvořila prkna položená přes silné stropní trámy. S vývojem profilace trámů se objevují různá řešení při zapouštění prken do ozubů trámů, spojení prken (tzv. na sraz) do žlábků nebo na čep, kdy se průběžná dlouhá prkna mění v krátká prkénka uložená mezi trámy do ozubů nebo na jejich horní líc. Doplnkem se pak stávají různě profilované klapačky (lišty) mezi prkny, nebo překládání prken přes sebe (tzv. na záklop). Velmi záhy se objevila také snaha o zdobení záklopových prken malbou.

Dřevěné stropy s malovanými záklopovými prkny se objevují v 16. století, většinou v panských či šlechtických sídlech, vrchol jejich vývoje je pak možno sledovat kolem roku 1600. Svou oblibu si udržela po celé 17. století, nicméně v měšťanském prostředí se objevují i později. Za jejich zánik a zapomenutí mohou josefínská protipožární nařízení¹, kdy byla většina stropů skryta pod rákosové podhledy a nové stropy byly zřizovány už jako trámové s rákosovými podhledy. Pouze ve venkovském prostředí se trámové stropy udržely déle, na konci 18. století jsou už ale výjimkou.

Záklopová prkna byla zdobena vesměs vodou rozpustnými barvami, nebo byla pouze barevně upravována jednoduchým mořením dostupnými prostředky malbou. Nejstarší příklady záklopových stropů, které známe, jsou nejčastěji zdobeny šablonou s rostlinným nebo ornamentálním dekorem. Významnější šlechtické interiéry byly zdobeny náročnějšími malbami a výjevy, přesto však se malovaný dekor vždy omezoval technickým řešením stropu a byl komponován na šířku prken do jednotlivých polí mezi lištami a průběžnými trámy.

Trámový strop objevený v domě č.p. 110 na Pražské ulici ve Velvarech je v mnoha ohledech nejen zajímavý, ale i jedinečný, neboť dosud nemáme zaznamenán v měšťanském ani šlechtickém interiéru žádný podobný případ takto řešeného malovaného stropu.

Na pěti stropních trámech s okosenými hranami jsou poskládána záklopová prkna, těsně vedle sebe, tzv. na sraz. Jsou-li mezi sebou spojena pomocí drážky, polodrážky, nebo skládaného pera, není možné určit bez podrobného stavebně historického průzkumu. Důležité je, že strop byl konstruován se záměrem vytvořit ve čtyřech polích mezi průběžnými trámy co největší hladkou plochu pro souvislou malbu. Spáry mezi prkny proto nebyly zakrývány lištami, jak bylo obvyklé. Dnešní stav, kdy jsou

¹ Snahy Marie Terezie vytvořit pevný, centralizovaný stát se promítly i do požární ochrany, když v roce 1751 vydala "*Řád k hašení ohně pro města zemská, městečka a dědiny markrabství moravského*". Pro Čechy byly vydány patenty dva, a to 3. února 1755 pro královská města pražská a 22. září 1755 pro venkov. V těchto rádech byla obsažena nařízení o tom, jak vyhlášovat poplach při požáru, kdo byl povinen při hašení pomáhat a řídit záchranné práce a jaké byly pokuty a tresty za neuposlechnutí těchto nařízení. Mnoho vzrušení vyvolalo ustanovení, podle kterého měly být do jednoho roku zrušeny všechny dřevěné a proutěné komíny a nahrazeny zděnými. Její syn Josef II. pak vydal nové požární řády, v roce 1785 požární předpis pro Čechy, Moravu a Slezsko, v roce 1787 pak *Požární řád pro markrabství moravské a vévodství slezské*. V těchto rádech jsou mnohem podrobněji vypsány povinnosti obyvatelstva při požárech, povinnosti řemeslníků – cechů a zdůrazněna zejména odpovědnost představených obcí za zajišťování požární bezpečnosti.

mezi prkny viditelné různě silné lištové výplně bez malby, jakési plomby, pochází z pozdější úpravy, kdy prkna seschla a spáry se samovolně rozestoupily.

Konstrukce stropu je tedy velmi jednoduchá a neposkytuje žádnou oporu pro možné upřesnění datace jeho vzniku. Obecně jej lze zařadit do 18. století, ovšem po polovině 18. století už byly také v měšťanském prostředí celkem běžné omítané rákosové podhledy, trámový malovaný strop by byl tedy velmi anachronický.

Z dosud provedených archivních rešerší² nelze vyčíst mnoho konkrétních informací. Pro naše pátrání bude důležitá zmínka k datu 5. 6. 1706 o prodeji spáleniště v Pražské ulici Juditou Tatýrkovou. Další zprávy jsou až k roku 1792 a mladší a kromě prodejů částí domů nám sdělují jména a povolání tehdejších majitelů sousedících domů. Pan Antonín Suchomel provozoval truhlářství, pan Václav Valsa byl řezník.

Zvážíme-li, že kolem roku 1706 postihl Velvary veliký požár, který poškodil nebo zcela zničil domy v Pražské ulici, pak trámový strop v prvním patře nemohl vzniknout před tímto datem.

Malba stropu ve velvarském domu se zcela netypicky rozpíná přes celá čtyři pole mezi stropními trámy a vyplňuje celou plochu stropních prken. Výjevy jsou komponovány podélně mezi trámy, orientovány jsou směrem od oken k vnitřku domu. Začátek malby lze proto sledovat od levého okna k pravému, pak stejně zleva doprava lze číst i dvě střední pole, konec malby pak je v pravém rohu, nad dveřmi do další místnosti domu.

Přibližně uprostřed jednotlivých polí je místo průvlaků iluzivní malba, která tento běžný konstrukční prvek starších trámových stropů napodobuje. Iluzivní malba průvlaků je provedena okrovou barvou v šíři stropních trámů s naznačenými šupinami kůry či léty dřeva červenou barvou.

Iluzivní malba průvlakových trámů

Co tedy vlastně na nástropní malbě vidíme? Rozlehlá krajina se střídá s pohledy na hrady, tvrze, či města, která se nepravidelně objevují na pahorcích, případně v blízkosti jezera, končící pohledem na moře s lodstvem a opevněným městem na vysoké skále. V krajině se objevují

² R. Čermák, Místopis města - čp.110, SOA Kladno 1623

Kněz Stanislav Lednický se svým sousedem Janem Červenkou usnesli na zeď mezi svými domy společným nákladem opravit.

M. u. p. 1614-26 M. r. a p. 1622-1626

1706 5./6.

Judita Tatýrková prodala spáleniště v pražské ulici mezi domy Jiřího Cimra a domem Tatýrkovským, Jiřímu Cimrovi za 21 zl. r. 8-

1792 18./8.

Tadeáš a Veronika Brožovi odprodali od svého (L. c. H 14 f. 70) domu v pražské ulici 57 jednu polovici k straně Václava Valsy až k průjezdu domovnímu i s tím placem u postranních vrat a polovici sklepa Antonínu Suchomelovi, truhláři a manželce Marii Anně roz. Roučkové za 300 zl. Podmínky: 1) Právo váreční, rybník. luh, domovní zahrádka, chlév, studna, zůstanou Brožovům při polovici neprodané. 2) K vystavění chléva postupují prodávající kupujícím od dvoru místo 27 loket krát 14 loket, jež musí Suchomelovic zdi ohraditi. 3) Dveře v přízemí i v I. patře musí Suchomelovic svým nákladem zazditi a přístup do své polovičky musí si zříditi pouze postranními vraty tak, že obě polovičky budou úplně oddělené.

L. c. J 15 f. 42

postavy, tu osamělé, tu ve dvojicích či trojicích, v rozdílném barvě oděvu a v různých pozicích. Na obloze poletují ptáci, na špičce stavby jednoho z měst si čáp udělal hnízdo, druhý létá mezi oblaky.

Detaily krajiny s tvrzí a městy

Zkoumáme-li jednotlivé figury pozorněji, nemůžeme si nevšimnout, že každá má nějaký nástroj, který nápadně připomíná zbraň, ať již pušku s bodáky přes rameno či šavli zavěšenou u pasu. Některé postavy mají na hlavách třírohé klobouky, jiné klobouk s pérem nebo vysokou čepici. Zcela nepochybně jsou tyto postavy oblečené ve vojenských kabátech, v krátkých kalhotách s dlouhými punčochami - postavy na můstku svými svrchními kabáty s dlouhými šosy připomínají šlechtické důstojníky. Vojáci krácejí krajinou, jeden se shýbá k rybníku či jezeru, další je podle postoje a držení zbraně na stráž.

Detaily jednotlivých figur v krajině

Na konci krajinných úseků, které se nijak výrazně neliší od běžné krajiny kdekoli v střední Evropě, je v posledním poli zcela odlišný výjev na pozadí mořského pobřeží. Pět lodí plných vojáků pluje po mořské hladině směrem k opevněnému městu na vysokém svahu, kde již čekají obránci se vztyčenými prapory, připravení čelit útoku.

Naloděné vojsko směřující k městu nad mořem

Bylo by lákavé vyslovit hypotézu, že objednavatelem malby byl voják, který se účastnil některého vojenského tažení na počátku 18. století. Při svých cestách se dostal až do zámoří a po návratu si nechal na stropě svého domu vymalovat vlastní příběh, záznam cesty, krajin a měst, které poznal.

Oděv vojáků se dá s jistou dávkou představivosti zařadit období od roku 1700 do roku 1740. Za vlády císařovny Marie Terezie totiž velice brzy dochází k unifikaci vojenských uniforem a profesionalizaci armády. Na rozdíl od předchozích vojenských tažení, kdy se vojska skládala ze žoldáků a ze všech koutů naverbovaných poddaných, kteří nastupovali v různých uniformách a jejich barevné odlišení se domlouvalo v rámci vojenské strategie těsně před útokem, se od poloviny 18. století jednotlivé oddíly odlišují předepsanou barvou stejnokrojů, výložek i dalších součástí výstroje. Pro pěší vojsko je vyhrazena šedá barva svrchních kabátů. Figury na malbě stopu jsou pouze pěší vojáci, nemohou to být ani příslušníci dělostřelců či jiných specializovaných oddílů, k tomu jim chybí podstatné atributy. Ani děla nebo povozy, které by kanóny vezly, se na obraze nevyskytují. Jízdní gardy jsou zase nemyslitelné bez koní.

Jednotlivé postavy se navzájem sobě nepodobají, určitě se tedy nejedná o tu samou osobu, která by procházela celým obrazem a byla zachycena v různých částech svého putování, jako při vyprávění souvislého příběhu.

Postrádáme linku narativního vyprávění, chybí nám vysvětlující nápis, nedochoval se či dosud nebyl objeven písemný záznam o událostech, které bychom mohli vztáhnout k tomuto obrazu.

Vlastní provedení malby nám s určením díla ani datace také mnoho nepomůže. Malba je provedena rychlými tahy štětce, bez přílišného prokreslení detailů. Stromy, stavby i postavy jsou podány velmi zjednodušeně, jejich podání působí dojmem akvarelové skici. Malíř prozrazuje jistou zkušenost a pevnou ruku, není však školeným umělcem, spíše zručným řemeslníkem. Jistá zjemnělost pastelových tónů a romantizujících pohledů do krajiny by odpovídala spíše pozdější dataci než počátku 18. století, kam bychom malbu rádi zařadili vzhledem k tomu, že je malována na trámovém stropě, který byl rozšířeným prvkem měšťanského interiéru nejvíce v období 17. století.

I když budeme počítat s prodlevou mezi uvažovaným vojenským tažením, kterého mohl být objednavatel malby přímým účastníkem, a realizací malby, a i když zohledníme možný anachronismus stavby s trámovým stropem v „piano nobile“ měšťanského domu, nelze dataci stropu posunout dále než do již navrhované poloviny 18. století.

Zpřesnění našich závěrů může přinést jedině odborný stavebně historický průzkum domu a podrobný restaurátorský průzkum maleb trámového stropu.

Lze tedy závěrem konstatovat, že v našem prostředí představuje tento malovaný strop ojedinělou památku, která nemá v dosud poznaném fondu podobně kompaktně zachovaných malovaných trámových stropů období. Proto je zcela nepochybné, že si i přes svou jistou opožděnost a zlidovělou malbu regionálního významu, zaslouží památkovou ochranu.

V Praze dne 1.6.2011

Mgr. Marie Foltýnová

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
územní odborné pracoviště středních Čech v Praze